

EĞRİ KALESİ'NİN FETHİ VE HAÇOVA MEYDAN SAVAŞI'NI ANLATAN FETİH-NAME TÜRÜNDE BİR MEKTUP

Doç. Dr. Hasan Ali ESİR

Rize Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

haesir@hotmail.com

ÖZET

Bu makalede XVI. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilen Eğri Kalesi'nin fethi ve Haçova Meydan Savaşı'nı anlatan fetih-name türünde bir mektup incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde eski kültürümüzdeki mektupla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra mektup nüshası tanıtılmış ve mektup; biçim, içerik, dil ve anlatım yönlerinden ele alınmıştır. Bütün bu çalışmalar bir sonuçla özetlenmiştir. Makalede daha sonra mektubun çeviri yazılı metni ve sadeleştirilmiş biçimi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğri Kalesi'nin fethi, Haçova Meydan Savaşı, fetih-name, münşeât, mektup.

ABSTRACT

In this article, the letter in the style of conquest which described Haçova pitched battle and the conquest of Eğri castle in the end of XVIth century was analysed. In the introduction of the work, general knowledges were given about the letters in our old culture. Later, letter copy was introduced and was analysed from the form, content, language and narration points of view. All these works were summarized in a result. Then in article, text-translation writing of letter and its simplified style were given.

Key Words: The conquest of Eğri castle, Haçova pitched battle, the style of conquest, münşeât, letter.

GİRİŞ

Divan edebiyatı kuruluşunu on altıncı yüzyılın başlarında tamamlamıştır (Mengi, 1991, s. 25). Aşağıda belirtileceği gibi bu mektup divan edebiyatının kuruluşunu tamamladığı dönemden sonraya aittir. On altıncı yüzyıla gelene kadar mektupların ne şekilde yazılacağına ve ne tür ifadeler kullanılacağına dair bir gelenek de oluşmuştur. Klâsik edebiyatımızda mektuplar umumiyetle münşeât mecmualarında yer alır. Bununla birlikte başka yazmalar içinde de bulunabilir ya da müstakil olarak kaleme alınmış olabilir. Eski kültürümüzdeki mektupların pek çoğu Arapça ve Farsça sözlerle yüklü, külfetli bir dil özelliği taşıdıklarından günümüzde anlaşılmaları bir hayli zordur.

Klâsik edebiyatımızda mektup yazmanın bazı kuralları vardır. Münşiler bu kurallara uymak suretiyle mektuplarını yazarlardı. Mektup türünün ilk örneklerini XIV. yüzyılın sonlarıyla XV. yüzyılın başlarında görülen Yahyâ bin Mehmed El-Kâtib'in *Menâhicü'l-İnşâ*'sı, Ahmed-i Dâî'nin *Teressül*ü, Şeyh Mahmûd bin Edhem'in *Gülşen-i İnşâ*'sı ve Mesîhî'nin *Gül-i Sad-berg*'i gibi mensur eserlerde görmekteyiz (Derdıyok, 1997, s. 665). Mektup yazma kuralları hakkında bilgi ve örnekler veren en eski eser Ahmed-i Dâî'nin *Teressül*üdür (Derdıyok, 1994, s. 56).

Eski kültürümüzde mektuplar genellikle yedi bölümden oluşmaktadır. Ancak bazı mektuplarda bu bölümlerden biri ya da birkaçı eksik olabilmektedir. Bu yedi bölümün her birinde nelerden bahsedileceği bellidir. Bu bölümler *elkâb*, *ibtidâ*, *tahallüs*, *taleb*, *intihâ*, *duâ* ve *imzâ*dır. *Elkâb* bölümünün genel özelliği daha çok rütbe ve saygı bildiren sözler olmalarıdır. *İbtidâ* bölümü genel olarak selam ve saygı sözleri ile başlar. *Tahallüs* bölümünde ise ibtidâ bölümünden talep bölümüne geçiş için kullanılan sözler yer alır. En önemli özelliği ibtidâ ile talep arasında bir geçiş bölümü olmasıdır. *Taleb* bölümü mektubun en gerekli ve en önemli bölümüdür. Mektubun gönderilme amacı olan şey veya bir haber bildirilir. *İntihâ* bölümü mektupların sonuç kısmıdır ve mektup metninin bittiğini gösterir. *Duâ* bölümü mektuplarda intiha bölümünden sonra gelir ve dua özelliği taşıyan kalıp sözlerdir. *İmzâ* ise mektubun kimin tarafından yazıldığını gösteren ve mektubu yazanın adının yer aldığı kısımdır (Derdiyok, 1999, s. 733-735).

Mektuplar konularına göre de; *şefkat-name*, *taleb-name*, *irsal-name*, *şevk-name*, *tehnîyet-name*, *ilam-name*, *şikâyet-name*, *cevap-name*, *şükr-name*, *taziyet-name*, *iyâdet-name*, *davet-name*, *ser-name* olarak on üç çeşide ayrılır (Derdiyok, 1999, s. 736-740). Bunlara; *ubudîyyet-name*, *mahabbet-name*, *iltimas-name*, *dua-name*, *tevakku-name* (*tazarru-name*), *teselli-name*, *arz-name* (*arz-daşt*, *arz-ı hâl*, *arz-ı ubudîyyet*), *fırak-name*, *özü-name* (*itizar-name*), *tarif-name* (Esir, 2006, s. 41-43) konularında yazılan mektupları da eklediğimizde bunların sayısı yirmi üçe çıkmış olur. Başka çalışmalarla bu sayının artabileceğini de söylemek gerekir.

Eski kültürümüzde mensur mektuplardan başka, divanlarda manzum olarak yer alan mektuplar da bulunmaktadır (Kılıç, 1996, s. 193-204). Manzum mektuplar mesnevîlerde konu icabı da yer alır. Klâsik edebiyatımızın önde gelen şairlerinden Germiyanlı Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'inde, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda, Taşlıcalı Yahyâ Bey'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sında, Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'inde ve daha başka şairlerimizin mesnevîlerinde manzum mektuplara rastlarız (Tuncel, 1964, s. 390-392; Batislam, 2002, s. 17-34). Ama bütün bu mektuplar mesnevî formu içerisinde konuların akışına göre olması gereken tamamlayıcı unsurlar olarak yer alır ve bu yönüyle de diğer mektuplardan ayrılır.

Türk edebiyatının her devrinde sanatkâr kalemlerin mahsulü mektup örneklerine rastlarız. Çok çeşitli sebeplerden mektup yazıldığını görüyoruz. Kazanılan bir zafer mektupla duyurulmuştur (Derdiyok, 2000, s. 1111-1119; Derdiyok, 2005, s. 245-248). Mektuplarda bazen dönemin sadrazamlarının eleştirildiği olmuştur (Kortantamer, 1991, s. 215-228; Eliaçık, 2001, s. 592-595). Bazı mektuplarda ise yazarların edebî ve biyografik yönleri hakkında tamamlayıcı bilgiler verilmiş ve bazı sosyal olaylar anlatılmıştır (Açıkgöz, 1987, s. 7-12).

Biz bu makalemizde Eğri Kalesi'nin Fethi ve Haçova Meydan Savaşı'nı anlatan bir mektup üzerinde duracağız. Çalışmamızda önce mektubun tespit ettiğimiz tek nüshasını tanıtacağız; sonra mektubu biçim, içerik, dil ve anlatım yönlerinden ele alacağız ve değerlendireceğiz. Daha sonra mektubun çeviri yazılı metnini ve Türkiye Türkçesine aktarılmasını vererek makalemizi tamamlayacağız.

1. Nüşhanın Tanıtılması:

Mektup Adıyaman İl Halk Kütüphanesi 02 A 44 numarada kayıtlı iken Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu*’nda “*Yazınbilim*” alt başlığı altında 132. sırada Mektup’la ilgili şu bilgiler verilmiştir: “Sultan III. Mehmed’in Eğri Kalesi’nin fethi ve Haçova Meydan Savaşı ile ilgili bu mektup, Saray-ı Hümayûn Kapu Ağası tarafından savaş yerinden İstanbul’da bulunan yoldaşı Eski Saray Ağası’na gönderilmiştir. *Halîfe-i zamân hazretleri ‘asâkir-i İslâm-ı encüm-mișâl ile Egre Kal’asın...* sözcükleriyle başlamaktadır. Türkçe, divanî kırması hatla, 205x140-180x110 mm ölçüsünde 21 satır, 3 yaprakta, İstanbulî kâğıda yazılmıştır. *Vilâyeti zâhîr gerçek er olduğunu bileler. Vallâhu a’lem* sözleriyle son bulmaktadır.”(T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu I (02-06), 1979, s. 53).¹ Mektubun başka nüshasını tespit edemedik. Gerek mektupta gerekse incelenen kaynaklarda müellif / müstensih, telif tarihi / istinsah tarihi ve telif yeri / istinsah yeri hakkında bilgi bulunamamıştır.

1.1. Mektubun Biçim Yönünden Değerlendirilmesi:

Klâsik edebiyatımızda mektupların yedi bölümden oluştuğunu yukarıda söylemiştik. İncelediğimiz mektupta bu bölümlerden ilki yani mektubun yazıldığı şahsın daha ziyade unvan ve derece gibi özelliklerini övücü sözlerle anlatan *elkâb* bölümü ile elkâbdan sonra gelen selam ve saygı sözlerinin yer aldığı *ibtidâ* bölümü bulunmamaktadır. Elkâb bölümü daha çok alt mevkiden üst mevkide bulunan kimselere yazılan mektuplarda görülür. Bu mektupta böyle bir durum olmadığından söz konusu bölümün olmaması da doğaldır. Bu iki bölüm yoksa, bu iki bölümü *taleb / haber* bölümüne bağlayan *tahallüs* bölümü de yok demektir. Nitekim metnimizde de yoktur.

Mektupta herhangi bir istek söz konusu değildir. Mektup doğrudan Eğri Kalesi’nin fethi için yapılan hazırlıkların anlatıldığı *haber* bölümüyle başlıyor. Mektup, bu yönüyle -mektubun başlığında da belirtildiği gibi- bir haber mektubudur. Mektubun haber bölümünde, yapılan hazırlıklar ve savaşlar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Mektup, “*vallâhu a’lem*” sözü ile bitirilmiştir. Bunu da *intihâ* bölümü olarak değerlendirebiliriz. Klâsik mektuplarda yer alan *dua* bölümü ile mektubun kimin tarafından yazıldığını gösteren *imza* bölümü incelediğimiz mektupta bulunmamaktadır.

¹ Yine mektupla ilgili Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde şu bilgiler bulunmaktadır: [BY0000003630] Eğri Gazasına dair mektup. Basım Bilgileri TÜYATOK 02/132 (Devir-Adıyaman-44). Fiziksel Nitelik: 3 Yk. 21 St. 205x140-180x110 mm Bozuk-Talîk Cilt / Kopya No / İlinti k. 1. Özellikler [Kitap] [El Yazısı: Kağıt] [Arap-Talîk: Türkçe] [Devir]. Mektup şu anda Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde yeni ciltli müstakil bir eserdir. Ancak eserin başı ve sonu normal yazma kitap standardında değildir; bir ihtimal müstakil hâle getirilmiştir. Sayfa kenarları tamir görmüştür. Yazmanın 1a varağında bulunan 44 rakamı 02 A 44 olarak Adıyaman’a ait demirbaş numarasıdır.

1.2. Mektubun İçerik Yönünden Değerlendirilmesi:

1596 ile 1610 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu, iç sorunlarla temellerinden sallanma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Kriz belirtileri ilk kez Kanunî devrinde baş göstermiş ve 1571-1606 yılları arasında yer alan yorucu savaşlarla kendini bütün varlığıyla ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklamaya geçişteki bu ilk bunalımı atlatması güç olmamış, ancak bu bunalımla birlikte imparatorluk parlak günlerini geride bırakmıştır (Mengi, 1991, s. 1).

Mektup, Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle genel bir manzara arz ettiği dönemde Saray-ı Hümayûn Kapı Ağası tarafından savaş yerinden İstanbul'da bulunan yoldaşı Eski Saray Ağası'na yeni kazanılan bir zaferin duyurulması amacıyla gönderilmiştir. Mektubu, Eğri Kalesi'nin fethi ve Haçova Meydan Savaşı konusunda bilgiler verdiği için klâsik edebiyatımızda *ilam-name* mektup türüne dâhil edebiliriz. İlam-nameler genel olarak meydana gelen bir olay veya durum hakkında bilgi veren mektuplardır. Bir şairin şiirlerinin beğenilmesi sonucu devlet katında ilerlemesi, yiğit bir beyin ölümü, devlet yöneticileri ve bilginlerin genel durumu, bir yerin fethi bu mektupların konusudur. İlam-nameler *fetih-name* veya *zafer-name* diye de adlandırılabilir (Derdiyok, 2005, s. 246-247).

Mektupta dönemin padişahı III. Mehmed (saltanat süresi: 1595-1603, öl. 1603)'in 1596 (H 1005) yılında Eğri (Eğre-Erlav) Kalesi üzerine yapmış olduğu sefer ile kalenin fethi ve daha sonra yapılan mücadeleler anlatılmaktadır. Tarih kaynakları, Eğri Kalesi'nin fethinden sonra Haçova savaşını kaydederek. Gerçi mektupta Macarların Keresteş dedikleri Haçova'yla ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Ancak Eğri Kalesi'nin fethinden sonra bahsi geçen savaşların Haçova'yla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Anlatılanların büyük bir kısmı tarih, kişi adı ve yer adı olarak diğer tarih kaynaklarıyla da uygunluk göstermektedir (Uzunçarşılı, 1973, s. 74-82; Hammer Purgstall, 1985, s. 2193-2200; Öz, 2002, s. 715). Bu yönüyle mektup tarihi bir vesika niteliğindedir. Mücadeleler yer, gün, ay ve yıl olarak kaydedilmiştir. Gerek Osmanlı gerekse düşman askerlerinin sayısı ve diğer harp aletleri hakkında da bilgiler verilmektedir. Ayrıca mektupta Osmanlı ordusunun savaş taktik ve teknikleri hakkında bilgiler bulabilmekteyiz. Düşman askerlerinin Osmanlı askerini yağmalama çabaları anlatılmaktadır. Düşmandan ele geçirilen harp aletleri ile düşmana verilen zarardan da söz edilmektedir. Savaştan sonra, kazanılan zaferin kutlanma biçimi de mektupta anlatılmıştır. Bunun için ulema, vüzerâ, beylerbeyiler, emirler, gaziler, savaşçılar; takım takım, bölük bölük, kısım kısım zaferi tebrik için Padişah'ın huzuruna çıkmışlardır. Ayrıca elde edilen zaferden sonra herkese uygun paye ve hediyeler verilmiş, savaşta yararlılık gösterenler maddi olarak ödüllendirilmiştir.

1.3. Mektubun Dil ve Anlatım Özellikleri:

Klâsik edebiyatımızda mektuplar genellikle “*Ba ‘de el-ḥamdu li-veliyihi ve’ş-şalâti ‘alâ Nebiyihi ve ‘alâ ‘itretihi ve şahbihi’t-tâhirîne ve ‘ale’l-e’immeti’l-mehdiyyîne ecma ‘in.*” (Esir, 2006, s. 156) gibi Arapça sözlerle başlar ve “*Vallâhu yeḫülû’l-ḥaḳḳa ve hüve yehdi’s-sebîl. Ni ‘me’l-Mevlâ ve ni ‘me’d-delîl! Ve’s-selâmu ‘alâ men ittebe ‘a’l-hüdâ ilâ yevmi’l-beḳâ’.*” (Esir, 2006, s. 164) gibi Arapça sözlerle biter. Bu

Arapça sözcük yerine bazen Farsça sözcük de olur. Hatta mektuplar Arapça ya da Farsça bir manzume ile de başlar. Bütün bunların dışında mektupların Türkçe cümlelerle başlayıp bittiği de olur.

Bizim incelediğimiz mektup, Türkçe sözcüklerle başlıyor. Mektubun başlangıç cümlesinde “*Şāhib-i seyf ü kalem-i şāh-ı gūzāt; mazhar-ı luṭf-ı refī‘ü’ d-derecāt; Rüstem-i zāl-i zamān; āb-ı rūy-ı Āl-i ‘Osmān; ve ḫalīfe-i rūy-ı zemīn; zıllullāh-ı te‘ālā fi’l-araẓīn...*” secilerini görüyoruz. Yine klâsik mektuplarda çokça görülen Arapça ve Farsça sözcük ve yüklü, külfetli dil, incelediğimiz mektupta bulunmamaktadır. Mektup, sade bir dille yazılmıştır ve sade nesrin özelliklerini taşır.

Yapılan savaşın büyüklüğü “... olan kırkın devr-i Ādemden beri ma‘lūm degüldür ki olmuş ola” şeklinde anlatılır ve şiddeti de Kur’an-ı Kerim’den alınan “*Yevme yefirru’l-mer’u min ehīhi. Ve ümmihī ve ebīhi. Ve şāhibetihī ve benih. (Abese, 80/ 34, 35, 36)*” ayetleriyle dile getirilir. Düşman kayıplarının çokluğu ise “... yidi kerre yüz biñ küffārdan taḫmīnen on biñ gibine selāmet üzre ḫalāş olmamışdur...” sözleriyle verilir.

Savaşlar ayrıntılı ve heyecanlı bir üslupla mübalağa ve benzetmelerle anlatılmakta, savaş alanı ve savaş gözler önüne serilmektedir: “... zamānınuñ dilāveri Cağala-zāde ve Ḥasan Pāşā Ḥazretleri daḫı küffāra muḫābil olup Ḥudāya şıgınuṭ, sāyir-i mīr-i mīrān u ümerā’ ve dilīrān-ı ‘asākīr-i İslām el şemşīre urup deryā-yı a’ dāya talup Allah Allah şadāları evc-i āsumāna, Deli Ḥızır Pāşā ve sāyir-i mīr-i mīrān-ı Āl-i ‘Osmān vāşıl ve Fetih Girāy Sultān dört taraḫdan küffār-ı ḫāksārı ihāta idüp ol ḫadar savaş u uğraş ve ceng-i ‘azīm olur ki beyān u ‘ayāna gelmez. Şeb-ḫūna gelen elli ḫarbe livā’ elli altmış biñ kāfirde bir ferd ḫalāş olmadı.”

Mektuptaki teşbihli anlatımların sanat amacıyla yapılmadığını söyleyebiliriz. Padişah otağı feleğe, İslam askerleri yıldızlara, Padişah, İran’ın ünlü pehlivan ve savaşçısı Zaloğlu Rüstem (Rüstem-i Zāl)’e, Muhammed Paşa oğlu Hasan Paşa da Rüstem’in dedesi Neriman’ın oğlu Sām(Sām-ı Neriman)’a, Cafer Paşa yiğitliği ve cesareti yönünden kaplına, düşman askerleri de çokluğu bakımından deryaya benzetilmiştir.

Mektupta -bir cümle hariç- cümleler genelde bildiğimiz yapıda ve uzunluktadır. Uzun cümlede “-ip”, “-ken” zarf-fiil ekleri, bağlaç olarak da “daḫı”, “ve”, “u”, “ü”, “ki” edatları kullanılmıştır: “*Gidüp şāh-ı gūzāt ḫazretleri daḫı ḫalkmaḫ üzere iken, zamānınuñ kāḫir-i ḫahramānı Cağala-zāde ve devrānınuñ Sām-ı Nerīmānı Meḫammed Pāşā oğlu Ḥasan Pāşā Ḥazretleri, iki dilāverān-ı zamān, ḫaravulda iken, küffār-ı ḫāksār ‘ale’l-gāfle ‘asākīr-i İslāmı nehb ü gāret tedbīrinde mücidd ü muşırılar iken Ḳal’a-i Mudon nāzırı olan Manfred kāfirüñ Bārī Te‘ālā Ḥazretleri gönline raḫmet biraḫup ‘asākīr-i İslāma hidāyet ḫaḫ olup nāzırımız Bor küffār-ı ḫāksārıñ mā-beyninden uğurlanup ḫaravulda Ḥasan Pāşā Ḥazretlerinüñ ādemlerine mülākāt idüp küffār-ı ḫāksārıñ ‘asākīr-i İslām ḫaḫḫında olan tedbīr ü tedārüklerin ‘ale’t-taḫşīl ḫaber virüp anlar daḫı Pāşā Ḥazretlerine götürüp Pāşā Ḥazretleri söyledüp kendi keḫḫudāsın yerine ḫoyup Deli alup Cağala-zāde Ḥazretlerine götürüp anlar daḫı sa’ādetlü pādīşāḫ ḫazretlerine götürdükdē pādīşāḫ-ı zıllullāḫ ḫazretleri otaḫ-ı ḫümāyūn önüne iskemli kodurdup nāzırımız Bor aḫvālī ‘ale’t-taḫşīl ḫaber virüp eymāna gelüp ḫil’at ve sancak*

'atā' olunup H'āce Efendi Hāzretleri vūzerā' ve mīr-i mīrān u ūmerā' ve ceng-āzmūde-i dilāverān-ı İslām cem' olup müşāvere olındıḡda bu mertebeyi rāy u tedbīr idiler ki küffār-ı hāksār gelmezden muḡaddem ūzerlerine varılsun diyūp bir ḡapu ḡalkından ve ḡayrıdan cengāver yüz biñ er ile zamānuñ bebr ū pelengi Ca'fer Pāšā Hāzretlerini muḡaddemā küffār-ı hāksāruñ ūzerine gönderūp ḡehār-şenbe ḡün 'ale's-seher varup küffāra muḡābil olup Hāḡ Te'alā Hāzretlerinden isti'ānet idūp el ḡılıç ḡabzasına urup bir iki sā'at küffār-ı hāksārla ceng-i 'azīm idūp ḡitdükce küffā[r] yükünmekde olmaḡıla beri cānibe ḡaber gelūp evvel 'Osmān Pāšā-yı Sānī, Caḡala-zāde ve ḡasan Pāšā Hāzretleri yüz biñ miḡdārī 'asker ile mu'āvenet ve muḡāherete revāne olup ve bir miḡdār 'asker bir ḡonaḡ ileri oḡaḡ-ı hūmāyūnla pādīšāh-ı 'ālem-penāh ḡazretleri ile ancak iḡ oḡlanları ve baltacıyān u cebeciyān ve āḡūr ḡalkı ve beglerbegiler ādemleri kalup ol zamānuñ dilāveri Caḡala-zāde ve ḡasan Pāšā Hāzretleri daḡı küffāra muḡābil olup ḡudāya ḡıḡınup, sāyir-i mīr-i mīrān u ūmerā' ve dilīrān-ı 'asākir-i İslām el şemşīre urup deryā-yı a'dāya ḡalup Allah Allah şadāları evc-i āsumāna, Deli ḡızır Pāšā ve sāyir-i mīr-i mīrān-ı Āl-i 'Osmān vāşıl ve Fetih ḡirāy Sultān dōrt ḡarafdan küffār-ı hāksārı iḡāḡa idūp ol ḡadar şavaş u uḡraş ve ceng-i 'azīm olur ki beyān u 'ayāna gelmez."

Mektupta geḡen deyimler ve kelime gruplarından belli bařlıları řunlardır. A) Deyimler: "ḡılıçdan geḡür-", "raḡmet biraḡ-", "el ḡılıç ḡabzasına ur-", "yükünmekde ol-", "revāne ol-", "muḡābil ol-", "ḡudāya ḡıḡın-", "el şemşīre ur-", "yūzi dut-", "bařın ḡötür-", "yüz āḡard-", "yaḡmā it-". B) Tekrar grupları: a) Aynen tekrarlar: "Allah Allah", "ḡıra ḡıra", "ḡürūh ḡürūh", "bölük bölük", "mevc mevc", "fevc fevc", "ḡollu ḡolu", "yollu yolunca". b) Eş anlamlı tekrarlar: "Seyf ū ḡalem", "izz ū devlet", "āzamet ū şevket", "nehb ū ḡāret", "müciidd ū muşır", "tedbīr ū tedārük", "rāy u tedbīr", "mu'āvenet ve muḡāheret", "şavaş u uḡraş", "beyān u 'ayān", "fetḡ ū nuşret", "ḡarb ū ḡitāl", "tebdīl ū taḡyīr", "ḡall ū 'add", "tedbīr ū vuḡūf", "ta'rif ū taḡdīd". c) Zıt anlamlı tekrarlar: "Evvel ū āḡir", "a'lā ve ednā".

Mektupta arkaik kelime ve kelime grupları bulunmaktadır. Ayrıca pek ḡok da Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan sözcükler yer almaktadır. Bunlardan başlıcaları şunlardır: Onca (o kadar, öyle), yürüyiş (hücum etmek), ḡāke berāber (yıkılmış, eseri kalmamış), ḡonaḡ eyle- [ikametḡāh olarak seḡmek], ḡalkmaḡ (yola ḡıkmak), ḡaravul (gözcü, nöbetçi; karakol), uḡurlan- (gizlenmek), iskemli (kürsü), ḡodurd- (bıraktırmak, izin verdirmek), eymāna gel- [büyük yeminler etmek], yükün- (diz ḡökmek, bař eḡmek), uḡraş (savaş), yūzi dut- (yönelmek, meyletmek, raḡbet etmek), ḡırḡın (kıyım), şavıl- (bertaraf edilmek), ḡibin (gibi), in- (deḡeri dūşmek), dōk- (terk etmek; sarf etmek), ḡal- (baḡlanmak, kapılmak, deḡer vermek; bakmak), ḡır- (öldürmek), ḡalḡalık (kargaşalık), ḡollu ḡolu (taraf taraf), yollu yolunca (ādet ve töresine uygun olarak), şorḡuc (tuḡ), ḡoşundı (maiyet memuru), dūşmek (şehit olmak; hücum etmek), dirlik (tahsisat, ödenek), arıḡ (cılız), yoldaşlık (arkadaşlık), bir meretebe (en ileri derece), geḡek er (veli, arif, ermiş).

Mektubun konusu savaş ve fetih olduḡundan ḡok sayıda tarih terimi iḡermektedir. Birkaḡ örneḡ verelim: 'Asākir-i İslām (İslam askerleri), ḡapu āḡası (enderun memuriyetlerinin amiri), sarāy āḡası (enderun hizmetinde bulunan), ḡuzāt (gaziler), oḡaḡ-ı hūmāyūn (padişah ḡadırlı), vūzerā' (vezirler), mīr-i mīrān (beylerbeyi),

ümerā' (beyler, emirler), iç oğlanı (saray hizmetine alınıp devletin muhtelif makamlarına namzet olarak yetiştirilen gençler hakkında kullanılan bir tabir), baltacı (padişah sarayının dış hizmetlerinde kullanılan bir kısım müstahdemine verilen unvan), baltacıyān [baltacılar], cebeciyān (harp aletleri yapan ve harpte mevzilere ve tabyalara kadar sevk eden bir kısım ordu mensuplarına verilen unvan), āḥūr ḥalkı [hükümdar hayvanlarının idaresine memur olanlar], beglerbegi (Osmanlı'da eyaletlerin başında bulunanlara verilen unvan), sancaḡ begi (onbaşı), ḥarbe (kısa mızrak, süngü), livā' (bayrak; tugay), serā-perde (otaḡ), mīrāḥūr (imrahor, sarayın ahır müdürü), saḡ ḡurebā' [saḡ garipler (ḡurebā-i yemīn) Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanlarla muharebede üstün yararlılık gösteren yabancılar ve yeni Müslümlardan teşkil olunan iki süvari bölüğünden biri (diğeri sol garipler / ḡurebā-i yesārdır)], dergāh-ı 'ālī (padişah kapısı).

XVI. yüzyılda divan nesri anlatımda üç ayrı yol izlemiştir. Bunlardan ilki, önceki yüzyıllardan tanıdığımız "Sinan Paşa Üslubu" da denilen, sanatlı, özentili nesir üslubu; ikincisi, sade dille ve açık bir ifadeyle halkın yararlanmasını amaçlayan eserlerde izlenen üslup; üçüncü tarz üslup ise, orta yolu, sözü edilen bu iki üslup arası bir üslubu izlemiş olan nesin üslubudur (Mengi, 1995, s. 154). Kanaatimizce mektup, dil ve anlatım özellikleri yönünden bu üç tarz üsluptan ikincisine daha yakındır.

SONUÇ

Bu çalışma ile klâsik Osmanlı dönemine ait bir mektup tanıtılmıştır. Mektupta anlatılanlar tarihe de kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Mektup bu yönüyle tarihî bir belge niteliğindedir. Anlatımda edebî sanatlar, deyimler, kelime grupları gibi Türk dilinin imkânlarından yararlanılmıştır. Ayrıca mektupta, arkaik kelime ve kelime gruplarının yanında, pek çok da Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan sözcük bulunmaktadır. Mektup, üslubundaki bu özellikler nedeniyle münşeât mecmualarındaki mektupların üslubundan ayrılır. Bütün bunlar dikkate alındığında mektubun tarihî açıdan olduğu kadar edebî açıdan da değeri anlaşılmış olur.

METİN

1a HALİFE-İ ZAMÂN HAZRETLERİ ‘ASÂKİR-İ İSLÂM-I ENCÜM-MİŞÂL İLE EGRE QAL‘ASIN FETHDEN SONRA KÜFFÂR-I HÂKSÂR İLE İTDÜĞİ CENG-İ ‘AZİMDEN SONRA QAPU AĞASI CÂNİB-İ A‘LÂSINDAN ESKİ SARÂY AĞASINA GELEN HAVÂDİŞ MEKTÜBİ ŞÜRETİDÜR Kİ NAQL OLINDI.

Sâhib-i seyf ü kalem-i şâh-ı gûzât; mazhar-ı luṭf-ı refî‘ü’ d-derecât; Rüstem-i zâl-i zamân; âb-ı rûy-ı Âl-i ‘Osmân; ve halîfe-i rûy-ı zemîn; zıllullâh-ı te‘âlâ fi’l-arazîn pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazretleri, ‘izz ü devlet ve ‘azamet ü şevket ve ‘asâkir-i encüm-mişâl ile sene hamse ve elf şaferü’l-muzafferinüñ ibtidâsında Egre nâm Qal‘anuñ üzerine konup onca yürüyüşler ve ‘azîm savaşlar olup ‘âkıbetü’l-emr ikdâm-ı küllî olındıkda mâh-ı mezbûruñ on tokuzuncı günü emânla feth müyesser olup Qal‘a-i mezbûrede pâdişâh-ı zıllullâh hazretleri cum‘a kıldıktan sonra istimâ‘ olındı ki on dört kral ve kral-zâde ve yidi kerre yüz biñ küffâr-ı hâksârla Hıta nâm Qal‘anuñ üzerine varup hâke berâber ve halkın kılıçdan geçürdigi haberi geldikde halîfe-i zamân hazretleri Belgrada teveccühe ‘azîmet buyurup birez ‘asker-i İslâmla oṭaḡ-ı gerdün-niṭâḡ mesâfe-i kurbe bir konaḡ eyledi. Gidüp şâh-ı gûzât hazretleri daḡı kalkmak üzere iken, zamânınuñ ḡâhir-i Ḳahramânı Caḡala-zâde ve devrânınuñ Sâm-ı Nerîmânı Mehmed Pâşâ oḡlı Hasan Pâşâ Hazretleri, iki dilâverân-ı zamân, qaravulda iken, küffâr-ı hâksâr ‘ale’l-ḡafle ‘asâkir-i İslâmî nehb ü ḡâret tedbîrinde mücidd ü muşırklar iken Qal‘a-i Mudon nazırı olan Manfred kâfirüñ Bârî Te‘âlâ Hazretleri gönline rahmet biraḡup ‘asâkir-i İslâma hidâyet ḡaḡ olup nazırımız Bor küffâr-ı hâksârın mâ-beyninden uḡurlanup qaravulda Hasan Pâşâ /1b Hazretlerinin âdemlerine mülâkât idüp küffâr-ı hâksârın ‘asâkir-i İslâm ḡaḡında olan tedbîr ü tedârüklerin ‘ale’t-taḡşîl haber virüp anlar daḡı Pâşâ Hazretlerine götürüp Pâşâ Hazretleri söyledüp kendi ketḡudâsın yerine koyup Deli alup Caḡala-zâde Hazretlerine götürüp anlar daḡı sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerine götürdükde pâdişâh-ı zıllullâh hazretleri oṭaḡ-ı hümâyün öñüne iskemli ḡodurdup nazırımız Bor aḡvâli ‘ale’t-taḡşîl haber virüp eymâna gelüp ḡil‘at ve sancaḡ ‘atâ’ olunup H‘âce Efendi Hazretleri vüzerâ’ ve mîr-i mîrân u ümerâ’ ve ceng-âzmüde-i dilâverân-ı İslâm cem’ olup müşâvere olındıkda bu mertebe-i rây u tedbîr itdiler ki küffâr-ı hâksâr gelmezden muḡaddem üzerlerine varılsun diyüp bir ḡapu ḡalkından ve ḡayrıdan cengâver yüz biñ er ile zamânınuñ bebr ü pelengi Ca‘fer Pâşâ Hazretlerini muḡaddemâ küffâr-ı hâksârın üzerine gönderüp çehâr-şenbe gün ‘ale’s-seḡer varup küffâra muḡâbil olup ḡaḡ Te‘âlâ Hazretlerinden isti‘ânet idüp el ḡılıç ḡabzasına urup bir iki sâ‘at küffâr-ı hâksârla ceng-i ‘azîm idüp gitdükce küffâ[r] yükünmekde olmaḡıla beri cânibe haber gelüp evvel ‘Osmân Pâşâ-yı Sâni, Caḡala-zâde ve Hasan Pâşâ Hazretleri yüz biñ miḡdârı ‘asker ile mu‘âvenet ve muzâherete revâne olup ve bir miḡdâr ‘asker bir konaḡ ileri oṭaḡ-ı hümâyünla pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazretleri ile ancaḡ iç oḡlanları ve baltacıyân u cebeciyan ve âḡür ḡalkı ve beglerbegiler âdemleri ḡalup ol zamânınuñ dilâveri Caḡala-zâde ve Hasan Pâşâ Hazretleri daḡı küffâra muḡâbil olup Hudâya şıḡınup, sâyir-i mîr-i mîrân u ümerâ’ ve dilrân-ı ‘asâkir-i İslâm el şemşîre urup deryâ-yı a‘dâya ḡalup Allah Allah şadâları evc-i âsumâna, /2a Deli Hızır Pâşâ ve sâyir-i mîr-i mîrân-ı Âl-i ‘Osmân vâsıl ve Fetih Girây Sultân dört

tarafdan küffâr-ı hâksârı ihâta idüp ol kadar şavaş u uğraş ve ceng-i ‘azîm olur ki beyân u ‘ayâna gelmez. Şeb-hûna gelen elli harbe livâ’ elli altmış biñ kâfirde bir ferd hâlâş olmadı. Ve Cerrâh Mehemmed Pâşâ Hazretleri serâ-perde ve hazâ’in ve cebe-hâne hıfzında küllî hizmetler itdi. Hülâşa-i kelâm penc-şenbe gün kabakuşluk küffâr-ı hâksârıñ yüzi dutup feth ü nüşret-i Bârî Hudâ ‘asker-i İslâm tarafına gelüp ol hâlde halîfe-i rûy-ı zemîn, *hullidet hilâfetuhü ilâ yevmi’d-dîn*,² hazretleri ‘asker-i İslâm-ı encüm-mişâl ile küffâr-ı hâksârı kıra kıra Mudon olan Kal’anuñ üzerine varup anda dağı bir ‘azîm uğraş ve harb ü kıtâl olmışdur ki olan kırkın devr-i Âdemden beri ma’lûm degüldür ki olmuş ola. Ve’l-hâşıl *Yevme yefirru’l-mer’u min ehîhi. Ve ümmihî ve ebîhi. Ve şâhibetihî ve benihî*.³ makâmına varılup Hudâ-yı Mute’âl Hazretlerinüñ ‘avniyle feth ü nüşret müyesser olup bi-hamdillâh Kal’a-i Mudon dağı feth olunup bir haţar-ı ‘azîm şavılmışdur ki güyâ Hicret-i Nebevyyenüñ evâyilidür yüz yaşında olan pîrler ne gördük ve ne dağı işitdik dirler. El-hâletü hâzihi, yidi kerre yüz biñ küffârdan tahmînen on biñ gibine selâmet üzre hâlâş olmamışdur, küffâr-ı hâksâr münhezim olup yüz altmış ‘aded zarbazen ve otuz biñ tüfek ve elli biñ zenberek ve sâyir-i âlât-ı harb; aña göre on beş biñ çetr ve on altı biñ ‘araba yüki zañire dökilüp kalup arpa tek kîle üç yüz kırk /2b aqçaya iken ellişere indi.

Ve bir bayır ardında âlât-ı ceng ile kırk ve elli biñ miqdârı ‘asker-i küffâr dağı zuhûr idüp Fetih Girây Sultân üzerine varduğda meger cengci şüretinde keferenüñ ‘avretleri bile gelmiş imiş; ba’zını kırup ba’zını esîr itdiler. Ferhâd Pâşâ oğlu Mehemmed Pâşâ telâşlı kıralın durı tutup pâdişâha götürüp umulmaduğ yoldaşlıklar idüp babası zamânından çok bahâdîrları şehîd oldılar ve gümüş ayaklı mel’ûn topla urilup hâtimile başın göturdiler.

Ve yeñiçeri tã’ifesi şavaş ve atlu arasında tağalîk olmağıla yüz ağardamayup önlerine gelen ‘asker-i İslâmı yağmâ idüp der-kenâr olmağıla şâh-ı guzât hazretlerinüñ nazâr-ı şerîflerinden dür ve ağaları ma’zûl ve kethudaları mañbûs, añvâlleri giderek ma’lûm ola. Ve Venedik krallarından Fransa ve İspanya ve Venedik Begi bu üçü pâdişâhumuzuñ mañbûslarıdur.

El-kışşa bu arada cum’a ertesi ceng ağır olup serâ-perde-i ‘Osmânî kırılıp dîvân-ı ‘unvânî olup ‘ulemâ-yı ‘ızâm ve vüzerâ’ ve mîr-i mîrân u ümerâ’ ve guzât ve mücâhidîn, *eyyedellâhu te’âlâ nuşratehum ilâ yevmi’d-dîn*,⁴ gürüh gürüh, bölük bölük, mevc mevc, fevc fevc gâzâ’ mübârek-bâdında ‘âdet-i kadîme üzre kollu kolu ve yollu yolunca şâh-ı guzât hazretlerinüñ pây-ı taht-ı sa’âdet-bağşın bûs idüp du’âlar olunduğdan soñra İbrâhîm Pâşâ ma’zûl olup Cağala-zâde Hazretleri vezîr-i a’zam, Hasan Pâşâ Hazretleri vezîr-i şânî, Ca’fer Pâşâ Hazretleri vezîr-i şâlis, Cerrâh Mehemmed Pâşâ Hazretleri vezîr-i râbî’, /3a Hâfiz Añmed Pâşâ Hazretleri vezîr-i hâmis oldılar. Cağala-zâde Hazretlerine dört hil’at bir muraşşa’ şemşîr ve bir muraşşa’ kalķan ve bir muraşşa’ şorķuc ve bir muraşşa’ rahtlu at atâ’ olındı. Ve Hasan Pâşâ Hazretlerine iki hil’at ve bir muraşşa’ şemşîr ve bir muraşşa’ kalķan ve bir

² Onun halifelîği kıyamete kadar ebedî olsun.

³ İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından eşinden ve çocuklarından kaçır. *Kur’an-ı Kerim*, Abese, 80/ 34, 35, 36.

⁴ Allah kıyamete kadar onların başarılarını teyit etsin.

muraşsa‘ şorkuc ve bir at ‘atā’ olındı, sāyir-i vüzerāya kezālik. Ve mīr-i mīrānuñ her birerlerine birer hil‘at ve şemşir ve at ‘atā’ olındı. Ve ümerāya birer hil‘at ve şemşir ‘atā’ olındı. Cezāyir beglerbegisi Murād Pāşā kapudān oldı. Büyük mīrāhūr yeñiçeri ağası olup küçük mīrāhūr büyük oldı. Ferhād Pāşā oğlu Rum ili beglerbegisi olup Deli Hızır Pāşā Anadolı beglerbegisi, Küçük Hasan Pāşā Karaman beglerbegisi oldılar. Ve Şatırcı Mehemmed Pāşā ile Han Hāzretlerine hil‘at ve şemşir ve emr gitdi ki Erdel vilāyetini uralar. Ve Miḥalici Ahmed Pāşā, Demeşvar beglerbegisi oldı. Çavuşbaşı ‘Ömer Ağa çavuşbaşılıktan ma‘zül oldı. Şadra‘zam Hāzretleri Cağala-zāde Belğrad’a irsāl olındı. Tevābi‘iyle Anadolı ve Karaman ‘askeri Budin beglerbegisine koşundi olup Hātvān ta‘mīrine ta‘yīn olındı. Ve Deli Hızır Pāşā ve Turnacı başı ve şağ gürebā’ ve dört biñ yeñiçeri Egre muḥāfazasına kōnıldı.

Tebdīl ü tağyīre ḥāl ü ‘add olmaduğına binā’ en bu mertebe ancak tahrīr olındı. Kapu ağası iki ve büyük mīrāhūr dört yirde mecrūḥlardır. Evvel ü āḫir bu kadar cengde dört beglerbegi ve on altı sancağ begi ve dört /3b yüz dergāh-ı ‘ālī çavuşları düşdiler. İbrāhīm Pāşā Hāzretleri ceng görmüş olmamağıla cebe-ḥāne başkını maḥallinde Egre Kal‘asına gidüp ba‘de’l-muḥārebe gelüp H‘āce Efendi sebebiyle bā‘iṣ-i ‘azl oldı. Ve küffār-ı ḥāksār ile ceng günü firār idüp yoqlamada bulunmayup ve me‘mūr-ı sefer olup gelmeyenlerün dirlikleri a‘lā ve ednā arıq oğlanlarından yoldaşlık idenlere virildi. Ve’l-ḥāşıl menāsıba bir mertebe döküm oldı ki ‘amden kendüye dirlik avlamak ihtimālın virmeyenler dirliğe vāşıl oldılar.

Hālā daḫı Egredeyüz. Pādişāh-ı zıllullāh ḥāzretleri nerede kışlak ideceği daḫı ma‘lūm degüldür. Ol diyār-ı şeref-āşāra meger sefer-i hümāyūn mühimmātından at ve deve ve çāder ve sāyir-i umūr-ı mühimme tekmīli lāzım gelürse teveccūh buyurular. İnşā’allahü te‘ālā sene-i ātiyede qaradan ve deryādan pādişāhumuzuñ küffār-ı pūr-ḫālāl üzerine ‘azīm seferi muḥārrerdür. Pādişāhumuzuñ min külli’l-vüçūh tedbīr ü vuḫūf ve tedārūki ta‘rīf ü taḫdīden müstāgnī olup ricālu’llāh ile mu‘āmelesi olduğında ‘asākir-i İslāmuñ şübheleri kalmamışdır. İnşā’allah ol diyār ahālisi daḫı kudūm-ı şerīflerile müşerref olduklarında vilāyeti zāhir gerçek er olduğını bileler.

Vallāhu a‘lem...

MEKTUBUN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

Bu Mektup, Zamanın Halife Hazretlerinin Yıldızlara Benzeyen İslam Askerleriyle Eğre [Eğri] Kalesi'ni Fethettikten Sonra Alçak Kâfirlerle Yaptığı Büyük Savaşı Anlatan ve Kapağasının Yüce Katından Eski Saray Ağasına Gönderilen Mektup Nüshasıdır.

Gaziler şahının kalem ve kılıç sahibi, dereceleri yüce olanların lütfuna nail olanı, zamanın Zaloğlu Rüstem'i, Osmanlı'nın şerefli ve yeryüzünün halifesi, yerlerde Allah'ın gölgesi, âlemin kendisine sığındığı yüce Padişah; izzet, devlet, yücelik, şevket ve yıldızlara benzeyen askerleriyle bin beş senesinin zaferle dolu Muharrem ayının başlarında Eğre [Eğri] adlı Kale'nin üzerinde konaklayıp birçok hücum ve büyük mücadelelerden sonra, son bir gayretle bahsedilen ayın on dokuzuncu günü fethi başarıyla gerçekleştirdi. Adı geçen Kale'de Padişah Hazretleri cuma kıldıktan sonra, on dört kral ve kral-zadenin, yedi yüz bin alçak kâfirle Hatvan adlı Kale'ye hücum ettiği, yakıp yıktığı ve halkını kılıçtan geçirdiği haberi geldi. Zamanın Halife Hazretleri Belgrad'a hareket edip bir miktar İslam askerleriyle yakın mesafede felek gibi bir otağ kurdu. Padişah da oraya hareket etti. Zamanının kahramanlarının en üstünü Cagala-zade ve döneminin Sâm-ı Neriman'ı Muhammed Paşa oğlu Hasan Paşa Hazretleri, zamanın iki yiğidi, gözcü iken alçak kâfirler dalgınlığa getirip İslam askerlerini yağmalama düşüncesinde idiler. Mudon Kalesi'ni korumakla görevli Manfred kâfirinin gönlüne Allah rahmet bıraktı da İslam askerlerine kurtuluş nasip oldu. Bizim görevlimiz Bor alçak kâfirlerinin arasında gizlenerek [bilgi topladı ve] nöbetteki Hasan Paşa Hazretlerinin adamlarıyla buluşup alçak kâfirlerin İslam askerlerine karşı olan planlarını etraflıca anlattı. Onlar da Paşa Hazretlerine götürdü, Paşa Hazretleri dinledi ve kendi vezirini yerine bırakarak Deli ile birlikte Cagala-zade Hazretlerine götürdü; onlar da saadetli Padişah Hazretlerine götürdü. Padişah Hazretleri çadırı önüne bir kürsü kurdurdu. Görevlimiz Bor ahvalini etraflıca anlattı; yeminler etti; kendisine kaftan ve sancak hediye edildi. Hoca [Sadeddin] Efendi, vezirler, beylerbeyiler, emirler, askerlerin cengaverlerinden savaş tecrübesi olanlar bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptı ve şu kararı aldılar: Alçak kâfirler gelmeden önce üzerlerine varılacak; bir tane kapı halkından ve başka yiğit yüz bin er ile zamanının kaplamı Cafer Paşa Hazretleri önce alçak kâfirlerin üzerine gönderilecek. Çarşamba günü şehirle birlikte düşmanla karşı karşıya gelindi. Eller kılıç kabzasına götürüldü ve Allah'ın yardımıyla bir iki saatte düşmana karşı büyük bir mücadele verildi; düşman gittikçe baş eğmeye başladı. Beri tarafa haber geldi. Önce II. Osman, Cagala-zade ve Hasan Paşa yüz bin askerle yardıma ve desteğe geldiler. Bir miktar asker bir menzil ileride; otağla Padişah Hazretleri, iç oğlanları, baltacılar, cebeciler, ahur halkı, beylerbeyiler adamları kaldılar. Zamanının yiğidi Cagala-zade ve Hasan Paşa Hazretleri de kâfirlerle Allah'a sığınıp vuruştular. Diğer beylerbeyiler, emirler, İslam askerlerinin yiğitleri ellerinde kılıçlarıyla göğün zirvesine ulaşan Allah Allah sedalarıyla deryayı andıran düşmana daldılar. Deli Hızır Paşa ve diğer yüce Osmanlı beylerbeyileri de yetiştiler. Fetih Giray Sultan dört taraftan alçak kâfirleri kuşatıp tarif edilemeyecek büyük bir savaşa girişti. Gece baskınına gelen elli süngülü tugay, elli altmış bin kâfirden bir tanesi bile kurtulamadı. Cerrah Muhammed Paşa Hazretleri otağ, hazineler, cephane muhafazasında büyük hizmetler etti. Kısacası perşembe günü kabakuşlukta alçak

kâfirler bozguna uğratıldı ve Allah'ın nusret ve zaferi İslam askerlerinin oldu. Daha sonra yeryüzünün halifesi olan Padişah, onun saltanatı kıyamete kadar ebedî olsun, yıldızlara benzeyen İslam askerleriyle, alçak kâfirleri kıra kıra Mudon Kalesi'ne kadar geldi. Orada da çetin bir savaş oldu. Yapılan mücadelenin bir benzeri Hz. Âdem'den bu yana görülmemiştir. Kısacası, “*İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından eşinden ve çocuklarından kaçır* (Abese, 80/ 34, 35, 36).” sözü tahakkuk etti. Allah'ın yardımıyla fetih ve zafer kolaylaştı. Allah'a şükür, Mudon Kalesi de fethedildi. Hicret-i Nebeviye'nin başlarında yüz yaşında olan ihtiyarların bile bir benzerini görüp duymadıkları büyük bir tehlike savuşturulmuş oldu. Bugünkü günde, yedi yüz bin kâfirden yaklaşık on bini kurtulamamıştır. Alçak kâfirler bozguna uğratılıp yüz altmış adet zarbazan [top], otuz bin tüfek, elli bin ok vesair harp aletleri [ele geçirildi]; ayrıca on beş bin çadır ve on altı bin araba yükü hububat döküldü; kalan hububat bir ölçüğü üç yüz kırk akçe yerine ellişere indi.

Ayrıca bir tepenin arkasında silahlı kırk elli bin kadar kâfir askeri daha ortaya çıkıp Fetih Giray Sultan'ın üzerine hücum ettiler. Meğer bu kâfirlerin kadınları da silahlanarak gelmişlermiş; bazıları öldü, bazıları da esir düştüler. Ferhad Paşa'nın oğlu Muhammed Paşa, onların paniğe düşen kralını sakinleştirip Padişah'a götürürken umulmadık yoldaşlıklarda bulundu; babası zamanında çok bahadırlar şehit olmuş, gümüş ayaklı toprakla vurulup, sonuçta başları gitmişti.

Yeniçerilerden savaş ve atlı arasında kargaşalık çıktı, yüz ağartmayacak işler oldu; önlerine gelen İslam askerlerini yağmalayıp götürmekle Padişah Hazretlerinin gözünden düştüler; ağaları azledildi; önderleri hapsedildi; durumları giderek ortaya çıktı. Venedik krallarından Fransa, İspanya ve Venedik Bey'i, bu üçü, Padişah'ımızın tutsaklarıdır.

Sözün kısası cumartesi günü savaş çok ağır oldu. Otağ kurulup Divan toplandı; ulema, vezirler, beylerbeyiler, emirler, gaziler, savaşçılar, Allah kıyamete kadar başarılarını teyit etsin, takım takım, bölük bölük, dalga dalga, kısım kısım zaferi tebrik için, eskiden beri olan âdet üzere, kol kol ve töreye uygun olarak Padişah'ın saadetli tahtını öpüp dualar ettiler. Daha sonra İbrahim Paşa azledildi. Cagala-zade vezir-i azam, Hasan Paşa Hazretleri ikinci vezir, Cafer Paşa Hazretleri üçüncü vezir, Cerrah Muhammed Paşa Hazretleri dördüncü vezir, Hafız Ahmed Paşa Hazretleri de beşinci vezir oldular. Cagala-zade Hazretlerine dört kaftan, kıymetli taşlarla bezenmiş bir kılıç, bir kalkan, bir tuğ, bir at takımı atıyla birlikte hediye edildi. Hasan Paşa Hazretlerine iki kaftan, kıymetli taşlarla bezenmiş bir kılıç, bir kalkan, bir tuğ, bir at hediye edildi; diğer vezirlere de öyle. Beylerbeyilerin her birine birer kaftan, kılıç ve at hediye edildi. Emirlerle birer kaftan ve kılıç hediye edildi. Cezayir beylerbeyisi Murad Paşa kaptan oldu. Büyük imrahor yeniçeri ağası olup küçük imrahor büyük oldu. Ferhad Paşa'nın oğlu Rumeli beylerbeyi, Deli Hızır Paşa Anadolu beylerbeyi, Küçük Hasan Paşa Karaman beylerbeyi oldular. Satırcı Muhammed Paşa ile Han Hazretlerine kaftan ve kılıç hediye edildi ve Erdel vilayetine baskın düzenlemeleri emrolundu. Mihaliçli Ahmed Paşa Tameşvar beylerbeyi oldu. Çavuşbaşı Ömer Ağa çavuşbaşılıktan azledildi. Sadrazam Cagala-zade Hazretleri Belgrad'a gönderildi. Adamlarıyla birlikte Anadolu ve Karaman askeri Budin beylerbeyine maiyet memuru oldu ve Hatvan onarımına tayin

edildi. Deli Hızır Paşa, Turnacı başı, sağ gureba [gurebâ-i yemîn] ve dört bin yeniçeri Eğre [Eğri] muhafazası için ayrıldı.

Sözü toparlamak gerekirse şunlar söylenebilir: Kapı ağası iki ve büyük imrahor dört yerde yaralanmıştır. Topu topu bu kadar mücadelede dört beylerbeyi ve on altı sancak beyi ve dört yüz dergâh-ı âlî çavuşu şehit düşmüştür. İbrahim Paşa Hazretleri cenk görmediğinden cephaneye baskını mahallinden Eğre [Eğri] Kalesi'ne gidip, muharebeden sonra geldiği için Hoca [Sadeddin] Efendi sebebiyle azledildi. Ayrıca alçak kâfirlerle cenk günü firar edip yoklamada bulunmayan ve savaş işleriyle emrolunup gelmeyenlerin ödenekleri en yüksek ve en düşük olarak arık oğlanlarından yoldaşlık edenlere verildi. Kısacası vazifelere göre öyle bir döküm yapıldı ki kendisine ödenek verilmesi ihtimali bulunmayanlar da ödenek aldılar.

Şu anda da Eğre [Eğri]'deyiz. Allah'ın gölgesi Padişah Hazretlerinin nerede kışlayacağı henüz belli değil. Padişah'ın bulunduğu yüce diyara Padişah'ın sefer esnasında ihtiyaç duyacağı harp malzemelerinden at, deve, çadır gibi önemli şeylere ihtiyaç olunursa ilgilenilsin. İnşallah gelecek yıl Padişah'ımızın karadan ve denizden yanlış yoldaki kâfirler üzerine büyük bir seferi olacaktır. Padişah'ımızın her yönden tedbir, vukuf ve önlemi her türlü tarifin üstündedir. Manevi kudret ve kuvvet sahibi kimselerle alış verişi olduğuna İslam askerlerinin şüphesi yoktur. İnşallah fethedilecek diyar halkı da Padişah'ımızın teşrifıyla müşerref olduklarında dostluğun elbette arifle olacağını bileceklerdir.

En iyi bilen Allah'tır...

Kaynaklar

- Açıkgöz, Namık (1987), "Divan Edebiyatında Mektup ve XVII. Yüzyıl Şairlerinden Riyazi'nin İki Mektubu", *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, C I, S 2, s. 7-14, Elazığ.
- Batıslam, H. Dilek (2002), "Mesnevîlerde Mektup Tarzı Anlatım", *İlmî Araştırmalar*, S 13, s. 17-34, İstanbul.
- Derdiyok, İbrahim Çetin (1994), "Eski Türk Edebiyatı'nda Mektup Yazma Kuralları Hakkında Bilgi Veren En Eski Eser Ahmed Dâî'nin Teressül'ü", *Toplumsal Tarih*, C I, S 6, s. 56-59, İstanbul.
- _____ (1997), "Eski Edebiyatımızdan Günümüze Mektuplarda Biçim", *Türk Kültürü*, Yıl XXXV, S 415, s. 665-671, Ankara.
- _____ (1999), "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği", *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, C IX, Yeni Türkiye Yayınları, s. 731-740, Ankara.
- _____ (2000), "Mesîhî'nin Münşeâtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup", XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994), *Bildiriler III, TTK Yayınları*, s. 1111-1119, Ankara.
- _____ (2005), "Mesîhî'nin Bir Fetih-namesi", *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 14, S 2, s. 245-264.
- Eliaçık, Muhittin (2001), "Kanî'nin Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'ya Yazdığı Ağır Bir Mektubu", *Türk Dili*, S 593, s. 592-595, Ankara.
- Esir, Hasan Ali (2006), *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi'nin Mektupları) -İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük-*, I. Baskı, KTÜ Matbaası, Trabzon.
- Hammer Purgstall, Baron Joseph Von (1985), *Osmanlı Devleti Tarihi*, VII. Cilt, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Kılıç, Atabey (1996), "Mirza-zâde Ahmed Neylî ve Manzum Bir Mektubu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S 101, s.193-204, İstanbul.
- Kortantamer, Tunca (1991), "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları=The Journal of Ottoman Studies* S 11, s. 215-228, İstanbul.
- Mengi, Mine (1991), *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- _____ (1995), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Öz, Mehmet (2002), *Türkler*, IX. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Özek, Ali-Karaman, Hayrettin-Turgut, Ali-Çağrı, Mustafa-Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümü, Sadrettin (1997), *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu I (02-06)* (1979), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tuncel, Bedrettin (1964), "Türk Edebiyatında Mektup", *Tercüme (Mektup Özel Sayısı)*, XVI. Cilt, S 77-80, s. 386-413, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1973), *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yazım Kılavuzu* (2005), Türk Dil Kurumu, 24. Baskı, Akşam Sanat Okulu Basımevi, Ankara.